

В. Я. Бідак, С. О. Цапок, О. Т. Риндзак

Соціальні та демографічні імперативи дослідження суспільних систем українськими вченими-регіоналістами

Подано ретроспективний огляд і висвітлено концептуальні підходи та напрацювання українських учених-регіоналістів, що стосуються дослідження соціально-демографічних імперативів розвитку та забезпечення функціонування трудового потенціалу суспільних систем, зокрема таких, як: регіональні суспільні системи, територіальні суспільні системи, територіальні міграційні системи. Обґрунтовано їх роль у розбудові економіки, громадянського суспільства, а також спрямованості країни на інформаційно-інноваційну модель розвитку. З'ясовано значущість видів інноваційної діяльності для загальнонаціонального і регіонального суспільно-економічного поступу. Наголошено, що соціальні імперативи інноваційного розвитку регіональних суспільних систем мають реалізовуватись у комплексному поєднанні, враховуючи такі підструктурні їх елементи, як економічний, демографічний, зокрема етноструктурний, соціогуманістичний, соціально-захисний, міграційний тощо. З врахуванням результатів соціологічних досліджень новітніх міграційних процесів визначено першочергові чинники модернізації економіки, посилення економічної конкурентоспроможності та самодостатності України і її регіонів.

Ключові слова: соціально-демографічні імперативи, регіональні суспільні системи, інформаційно-інноваційна модель розвитку, міграційні процеси

Спрямованість України на інформаційно-інноваційну модель розвитку детермінує нагальну необхідність призупинення подальших втрат, насамперед кількісно-якісних характеристик інтелектуального потенціалу як вищого прояву людського потенціалу загалом. У зв'язку з цим в основу здійснення державної соціальної політики мають бути покладені заходи, спрямовані на подолання соціально-економічних, інформаційних, освітніх, культурних, соціально-психологічних, зрештою політичних розривів, на забезпечення функціонування потенціалу суспільних систем усіх рівнів за рахунок пріоритетного розвитку передовсім їх якісної визначеності. Починаючи з кінця 90-х рр. минулого століття, в Інституті регіональних досліджень НАН України проводиться інтенсивний процес вивчення особливостей сучасного соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Представниками Львівської наукової школи вчених-регіоналістів у зв'язку з цим запропоновано власне визначення суспільних систем як складного об'єднання людських спільнот і особистостей на базі різних зв'язків, що визначаються переважно такими взаємозалежними сферами діяльності: економіко-екологічною, соціально-політичною, соціально-захисною, а також духовно-інформаційною. Що стосується суспільних систем власне інноваційного типу, покликаних забезпечити поступальний рух розвитку вітчизняного трудового потенціалу на всіх рівнях його організації та функціонування, то об'єднуючими чинниками цього є

різні форми й елементи взаємозалежності окремих інституціонально визначених спільнотних суб'єктів інноваційної діяльності, причому не лише суто економічні та управлінські, а й ідеологічно-концептуальні, ціннісно-диспозиційні, мотиваційно-цільові тощо. Їх структурованість задається вичленуванням у них регіональних особливостей, відмінних за модальністю, специфічними видами виробничої діяльності, ступенем їх складності, характером корпоративної залученості, місцем в інноваційному циклі, прив'язаністю до тих чи інших регіональних інституцій, фінансово-економічної бази, фондів, цільових програм тощо [1, с. 16].

Реалізація задекларованої в державі стратегії інноваційного розвитку, що має базуватися на інтенсифікації обігу нових знань та інформації, вимагає зміщення акцентів з традиційних рішень, характерних для індустріальної економіки, на творення принципово нових, прогресивніших наукомістких технологій – інформаційних, енергозберігаючих, екологозахисних тощо. До того ж широке впровадження передових технологій, створених на основі вітчизняної чи творчо засвоєної зарубіжної інтелектуальної власності, перехід до знанневомісткої економіки суттєво впливатимуть не лише на структуру соціальних нововведень, а й вимагатимуть адекватного рівня розвитку людського капіталу країни, соціальних інституцій, що цей капітал продукують, підвищення якості креативної активності духовно-інтелектуального інформаційно озброєного прошарку суспільства.

У зв'язку з цим за час існування в Інституті спеціального відділу соціологічних досліджень було обґрунтовано тезу про наявність кількох рівнів суспільної важливості інформації, що дозволило окреслити аксіологічний підхід до побудови в країні інформаційного суспільства, коли когнітивно-креативна, інноваційна діяльність суспільних спільнот стає стратегічним дороговказом, визначає по суті випереджувальний розвиток окремих регіонів і країни загалом. Разом з тим внутрішня суперечливість становлення суспільних систем нового типу вимагає узгодження точок зору науковців щодо їх сутності та відповідної атрибутизації. Тому особливо актуальними є проблеми становлення регіональних, територіальних, міграційних суспільних систем (РСС, ТСС, ТМС), визначення місця і ролі при їх формуванні знаннево-інформаційної компоненти, що сприятиме набуттю цими системами ознак продуцентів та носіїв інноваційного потенціалу, здатного забезпечити необхідний рівень конкурентоспроможності України у міжнародному розподілі та перерозподілі робочої сили.

У межах Інституту поступово визрів і сформувався новий напрям дослідження територіальних суспільних систем, що його можна окреслити як соціогуманістичний. Відомими представниками цього напрямку за період існування Інституту слід назвати М. І. Долішнього, С. М. Злупка, Л. О. Олесевича, В. С. Кравціва, Б. С. Мар'єнка, С. Й. Вовканича, Б. О. Буйвола, В. І. Жовтанецького, У. Я. Садову, Л. К. Семів, Х. Р. Копистянську, С. М. Писаренко, С. О. Цапко, В. Я. Бідака, І. З. Сторонянську, С. Л. Шульц, Л. Я. Наконечну, Л. Т. Шевчук, П. В. Жука, А. Й. Ваврик, О. Т. Риндзак, О. І. Гулич та ін. Соціогуманістичний напрям досліджень зазначеними науковцями Інституту трактується в його бінарному розумінні, де основними складовими категоріями є «гуманізм» і «соціум», причому перший

елемент цієї діади наголошує на морально-етичному векторі розвитку, тоді як другий охоплює усі соціетальні феномени, від окремого працівника до цілого громадянського суспільства. Соціогуманістичний підхід до інноваційного розвитку соціальних утворень цілеспрямовує на системне вивчення комплексу чинників, насамперед: економічних (виробнича діяльність, інвестиції, дохід, зайнятість тощо), соціальних (демографічна ситуація, соціальний захист, якість життя, охорона здоров'я, продуктивна життєдіяльність, природне довкілля тощо), духовно-інтелектуальних (освіта, наука, культура, духовні цінності, релігійні орієнтації, соціальне оточення). Імператив бінарності в стратегії інноваційного розвитку країни має максимально фокусувати зусилля на найголовнішому: людина є насамперед духовно-креативною істотою, навколишній світ якої – це не тільки природа (екологічний чинник), виробництво, обмін, торгівля (економічний фактор), а й соціум з його духовністю, інтелектом, самобутніми культурними традиціями, цінностями, мотивами, усталеними орієнтаціями, відповідною синергетикою, менталітетом, національним капіталом тощо, тобто соціум з його минулим сучасним і майбутнім.

Метою статті є ретроспективний огляд і висвітлення концептуальних підходів і напрацювань українських учених-регіоналістів у дослідженнях соціальних і демографічних імперативів розвитку РСС, ТСС, ТМС, обґрунтування їх ролі в подальшому розвитку економіки, оптимізації вирішення міграційних проблем України шляхом актуалізації завдань побудови в країні суспільства інтелектуально-інноваційного типу.

Визначальним інноваційним чинником і водночас обов'язковою компонентою інноваційного потенціалу держави та її регіональних суспільних систем є людський інтелект в усіх його проявах: суспільному, груповому (колективному), індивідуальному. Національна економіка в її адміністративно-територіальних підрозділах здатна розвиватись і набувати конкурентоспроможності на рівні високих інформаційних технологій лише за умови динамічної інтелектуальної наповненості та знанневомісткості. Носієм і суб'єктом реалізації обох цих ознак є високоосвічена і практично добре підготовлена фахова інтелігенція, яка вирізняється домінуванням інноваційної мотивації, тобто когнітаріат [2, с. 93-94]. Тому обов'язковою передумовою переходу до інноваційної моделі економіки має бути випереджувальний розвиток науки й освіти. Своєю чергою, на кожному наступному розвитковому щаблі новаційні досягнення в освітній і науковій галузях є прямим чи побічним результатом інноваційного процесу.

Задля дослідження соціогуманістичних параметрів ситуації життєдіяльності когнітаріату в Інституті періодично здійснювались експертні опитування провідних представників інноваційної сфери регіону, які безпосередньо керували науковими, менеджерсько-управлінськими та підприємницькими виробничими структурами. У результаті дослідження було з'ясовано: значущість видів інноваційної діяльності для загальнонаціонального і регіонального суспільно-економічного розвитку; мотивації інноваційної діяльності; соціальне самопочуття когнітаріату та рівень його креативної самореалізації. Дослідження підтверджували досить низьку оцінку рівня використання

здібностей і кваліфікації, пов'язаних з інноваційною діяльністю. Одночасно встановлювались обставини, що перешкождали повноцінній реалізації творчих потуг інноваційної інтелігенції, а отже, спонукали до зростання обсягів її міждержавної міграції.

Оскільки побудова в країні постіндустріального, інформаційно-інноваційного суспільства пов'язується з відтворенням і постійним нарощуванням людського, насамперед інтелектуального потенціалу, в Інституті значна увага приділялась дослідженню кількісних і якісних характеристик фізичного субстрату цього потенціалу. Іншими словами, йшлося про вивчення особливостей соціально-демографічного розвитку країни та її адміністративно-територіальних утворень. Постійне виявлення на той чи інший проміжок часу специфіки демографічної ситуації в усіх її проявах і динаміці не обмежувалось простою констатацією фактів, а було обов'язковою передумовою глибшого аналізу демопроектів, передбачення їх змін на перспективу, що враховувалось у здійсненні регіональної демографічної політики за допомогою задіяння найадекватніших методів, заходів, інструментів та організаційних форм. Підкреслимо таке: фундаментальна демографічна наука встановила, що впродовж ХХ ст. в Україні кардинально змінився характер демовідтворення, а саме з країни із достатньо високим природним приростом вона поступово трансформувалась на територію, де (починаючи з 70-х рр.) усе більшою мірою наростала демографічна криза, що в подальшому призвела до прямої депопуляції населення.

Фахівцями Інституту відстоювалась точка зору, що в Україні загалом завершився перехід до нового типу відтворення народонаселення. Крім того, ними обґрунтована і внесена в науковий обіг ідея про можливість виділення в демопереході за певних умов прояву додаткової фази, що можна умовно кваліфікувати як «ультрапарадоксальну». Її основною ознакою є різке переважання коефіцієнта смертності над коефіцієнтом народжуваності, внаслідок чого встановлюється стійке і до того ж періодично зростаюче зменшення чисельності населення. За таких умов надзвичайно важко скласти на довготривалу перспективу надійний прогноз розвитку населення певних територій. При цьому не виключено, що деморозвиток у них може цілком залежати від притоку робочої сили ззовні. Підтвердження цього постулату є результати аналізу статистичної інформації, згідно з якими з початку явної депопуляції чисельність мешканців країни скоротилась з 52,2 млн до 45,6 млн осіб у 2012 р., тобто на 12,6%. Спостережувана несприятлива демоситуація проявляється практично в усіх регіонах країни. Так, за десять років після першого Всеукраїнського перепису населення України скоротилось на 6,1%, тоді як населення Східного регіону – на 7,9%, Центрального – на 5,8%, Південного – на 4,9, Західного – лише на 3,5%. Як видно, регіони України, а отже, і територіальні суспільні системи (ТСС) відповідного рівня, попри деяку уніфікацію демоситуації в масштабах всієї країни, усе ще продовжують суттєво диференціюватись за відтворенням населення. Зокрема, рівень депопуляції в Західному регіоні у понад два рази поступається перед аналогічним показником у Східному регіоні. Досить виразно вкрай обмежені перспективи деморозвитку України простежуються порівняно з іншими, у тому числі економічно розвиненими

країнами. Зокрема, за станом на 2009 р. природний приріст населення в нашій країні виявився максимально низьким (-5,3‰) серед усіх понад 50 країн світу, що підлягали обстеженню за цим показником. У 2012 р. загальний коефіцієнт природного приросту дещо зріс (до -3,5‰), а Україна за рівнем депопуляції змістилася з першого на п'яте місце після Білорусі, Болгарії, Латвії та Російської Федерації, де цей індикатор коливався в інтервалі від -3,6‰ до -5,0‰ [3, с. 533-534].

Ситуація з можливостями відтворення людського потенціалу в країні помітно ускладнюється наявністю не лише потенційної, але й цілком реальної еміграції носіїв трудового і, що особливо небажано, інтелектуального потенціалу. Загалом аналіз новітнього деморозвитку країни та її регіонів свідчить, що вітчизняні ТСС різних рівнів організації і надалі зберігатимуть від'ємний характер відтворення населення. При цьому диференціація регіонів за рівнем такого відтворення детермінується як віковою структурою їх населення, станом здоров'я, умовами життя і життєдіяльності, так і обсягом зовнішніх міграційних процесів. Тривалий час у міждержавному обміні населенням України однозначно домінували процеси еміграції, і лише впродовж кількох останніх років на перше місце висунулась імміграція. Так, у 2010 р. сальдо міждержавної міграції становило 16,1 тис. осіб, а в 2012 р. – 17,1 тис. [3, с. 345-346]. Від'ємне значення сальдо міждержавної міграції продовжувало зберігатись лише в двох областях Західного регіону. Це дозволяє зробити висновок, що збереження окремих переваг деморозвитку в Західному регіоні здебільшого нівелюється посиленням відтоком робочої сили за кордон. Зауважимо, що офіційна статистика дещо завищує справжні обсяги міждержавних переміщень, оскільки переважно стосується осіб, які назавжди змінюють місце проживання, а відтак недостатньо враховує тимчасову міграцію робочої сили, обсяги якої майже не піддаються точному обчисленню, перевищуючи, за деякими даними, 3,5 млн осіб.

Усе актуальнішою проблема міждержавної міграції стає і для сучасної України. Взагалі для того, щоб Україна змогла поновити максимальну зафіксовану чисельність її населення, необхідно кожен рік приймати до півмільйона іммігрантів. На нашу думку, заслуговують розгляду також показники ООН, що стосуються чисельності мешканців низки країн, які народились поза їх межами, а отже, у минулому були мігрантами, а то й біженцями. Перше місце у цьому переліку посідають США, де нараховувалось 38,355 млн таких осіб, або 12,9% від загальної чисельності населення. На другому місці виявилась Російська Федерація (12,08 млн, тобто 8,4%), далі – Німеччина (10,144 млн, або 12,3%), а на четвертому – Україна (6,833 млн, або 14,7%). Отже, за станом на початок ХХІ ст. поза межами України народилась майже сьома частина її населення [4, с. 327]. Слід зауважити, що абсолютну більшість цього населення становили вихідці з інших республік колишнього Союзу. Останнім часом, однак, помітно наростає кількість іммігрантів з країн т. зв. «далекого зарубіжжя» (Афганістан, В'єтнам, Китай, країни Індостанського субконтиненту, Арабського Сходу, Африки тощо).

За обстежене десятиліття масштаби міждержавної міграції суттєво зросли: з 214 до 232 млн осіб, що становить 3,2% світового населення. Згідно з прес-релізом ООН у 2013 р. половина всіх міжнародних мігрантів

припадала на 10 країн, що за спадним рейтингом розташовуються так: США, де проживає 45,8 млн мігрантів, далі – РФ (11 млн), Німеччина (9,8 млн), Саудівська Аравія (9,1 млн), ОАЕ та Велика Британія (по 7,8 млн), Франція (7,4 млн) тощо [5]. Зростання масштабів міждержавної міграції сприяє також зростанню поліетнічності населення України та багатьох її регіонів. Науковцями Інституту в рамках виконання бюджетної тематики було запропоновано класифікацію країн і територій, виходячи зі співвідношення місцевого та прийшлого населення. Цей і подібні класифікатори мають практичне застосування при диференціації за етноструктурою територіальних утворень України. Так, усі 27 одиниць першого розряду розподіляються таким чином: а) практично моноетнічні території (4 області Західного регіону); б) умовно моноетнічні (9 областей переважно Центрального регіону, у яких частка основної етнопільноти становить не менше 90%); в) поліетнічні території з різким (понад 75%), значним (не менше 60%) або ж невеликим (понад 50%) переважанням основної етнопільноти (відповідно: 6; 4 та 2 територіальні утворення переважно на півдні та сході країни); г) поліетнічні території, що характеризуються домінуванням етноменшин (АР Крим і м. Севастополь) [6, с. 313-315].

Загалом соціальні імперативи інноваційного розвитку регіональних суспільних систем мають реалізовуватись у комплексному поєднанні, враховуючи такі підструктурні елементи, як економічний, демографічний (у тому числі – етноструктурний), міграційний, соціогуманістичний, соціально-захисний тощо. Вагомим у цьому плані є, зокрема, повноцінне застосування соціально-захисної функції суспільства щодо усього контингенту осіб, задіяних у міграційних процесах, незалежно від того йде мова про еміграцію чи імміграцію.

Стан соціально-економічної захищеності мігрантів є результатом впливу різних факторів, котрі не лише постійно модифікуються, але й позначаються на соціально-економічному розвитку держави, на функціонуванні її ринків – праці, землі, капіталу. Це обумовлює потребу постійного системного спостереження за їх дією. Організація такого моніторингу хоча й несе певні фінансові витрати для держави, проте відіграє неабияку економічну роль у частині попередження можливих економічних втрат. Соціально-економічна захищеність мігрантів іманентно поєднує різні аспекти людської життєдіяльності: від захищеності умов демовідтворення і розвитку, захищеності роботи, життєвого рівня, навколишнього та соціального середовища до захищеності особистої свободи та рівноправності. Соціально-економічна захищеність мігрантів включає цілу низку параметрів (правових, економічних, соціальних, морально-психологічних, інформаційно-ресурсних, організаційних тощо), котрі слід об'єктивно оцінювати. Це можна здійснювати за допомогою спеціальних індикаторів, що відображають сукупність соціально-демографічних умов і чинників стану захищеності особи-мігранта в той чи інший проміжок часу. Співвідношення ж показників-індикаторів різної модальності, їх неоднакова вагомість (щодо безпосереднього чи опосередкованого впливу) вимагає встановлення інтегрального показника (індексу) соціально-економічної захищеності як окремої особи, включаючи учасників міграційної рухливості та їх найближчого соціального

оточення, так і ширших соціально-демографічних об'єднань – важливого інструмента організації та проведення якісної соціальної політики у міграційній сфері.

Однак практика оперативного вирішення міграційних проблем України має виходити з оновлених термінів інтеграційного розвитку держави при порівнянні потенційних небезпек і переваг вибору її інтеграційного вектора, а відтак розробки загальнодержавної програми дій щодо захисту прав і свобод трудових мігрантів як за кордоном, так і в країні. Причому акцент уваги має бути зроблений на тому, що світова економічна криза вплинула на інституалізацію нових суб'єктів соціально-економічних відносин, появу територіальних міграційних систем [6, с. 33-35], посилила мотивацію перетворення міграційного капіталу в інвестиційний ресурс регіональної економіки. У той же час недостатність концептуального визначення державної міграційної політики, інноваційних принципів діяльності державних органів у сфері міграції, стратегічних цілей, завдань і стандартів із забезпечення реалізації прав людини не дає змоги підвищити ефективність протидії явищам, що становлять суттєву загрозу національній безпеці – незаконній міграції, загостренню демографічної кризи, відтоку за межі території України її працівників інтелектуальної сфери та висококваліфікованої частини працездатного населення [7], а також не дозволяє повною мірою використовувати соціально-економічний потенціал міграційної активності як чинник ефективнішого управління міграцією. Програмні документи, що існують у сфері трудової міграції в Україні, мають дещо декларативний характер, задовольняючи формальні вимоги і не створюючи чітких механізмів та інструментарію для реалізації міграційної політики в галузі трудових відносин [8, с. 121].

Загалом Україна увійшла у XXI ст. державою, що прагне динамічно розвиватися і найактивніше включитися у суспільно-економічні процеси сучасного світу та інтегруватися у європейське співтовариство. Така спрямованість розвитку вимагає від центральних, а особливо місцевих владних структур, забезпечення нових підходів до використання соціально-економічного, інноваційного, міграційного, людського потенціалів, якісно нового рівня ефективності й конкурентоспроможності економіки та умов життя населення країни та регіонів.

Запорукою реалізації цих стратегічних факторів є значний потенціал фундаментальної науки й освіти, скерований на дослідження нових сфер економічної діяльності, розвиток людського капіталу, творчих здібностей людей, їх інноваційної якості, інтелектуального капіталу, інноваційної культури у фокусі соціогуманістичного спрямування, чим власне продовжують займатися науковці Інституту регіональних досліджень НАН України. Лише урахування регіональних особливостей інноваційної діяльності, використання регіональних інноваційних ініціатив дає державі шанс для «прориву» до групи розвинених країн. Отже, перспективною моделлю національної економіки стає траєкторія інтелектуально-інноваційного типу розвитку. Причому посилення значущості соціогуманістичної сфери у соціально-економічному поступі сприяє тому, що інноваційний тип трансформується в інтелектуально-інноваційний. Попри значну кількість наукових публікацій з проблем функціонування і розвитку суспільних інститутів, впливу їх на

інноваційні процеси в економіці, а також формування інтелектуально-інноваційного потенціалу, проблеми інституційного забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку регіону залишаються відкритими. Звідси випливає потреба у побудові концептуально-теоретичних основ інституційного забезпечення такого вектора розвитку, визначенні форм і методів формування інституційного середовища, сприятливого для сталого інноваційно-інтелектуального розвитку на основі застосування діяльнісно-інституційного підходу та вироблення рекомендацій з його практичного використання. Причому підвищення ролі знань та інформації у соціально-економічному розвитку з виділенням тріади «освіта – наука – інновації», спричиняє суттєві парадигмальні зрушення в економічних дослідженнях. Через призму просторової парадигми економіки у світлі концепції економічного простору має досліджуватися розвиток інтелектуально-інноваційних процесів та оцінюватися вплив економічної концентрації на інтелектуально-інноваційний розвиток регіонів країни. У зв'язку з цим гостро постає питання про розробку: регіональної інноваційної системи як інструменту інтелектуально-інноваційного розвитку регіону, окреслення проблеми і перспективи нарощування трудового потенціалу в контексті сучасного інтеграційного спрямування України.

Загалом в умовах глобальної боротьби за зайнятість скороченню трудової міграції робочої сили з України має слугувати як міграційна, так і вся соціально-економічна політика держави, а вихідним пунктом механізму її реалізації має стати підтримка програм внутрішнього реінвестування економіки, залучення фінансових ресурсів трудових мігрантів у розвиток сфер життєдіяльності українського суспільства, а також створення нових ефективних бізнес-проектів [9, с. 151].

В умовах реалізації стратегії подальшого соціально-економічного розвитку України зростатиме роль міжрегіональних зв'язків, з'ясування напрямів і масштабів просторових трансформацій економіки окремих регіонів країни, дослідження яких має забезпечити інтелектуально-інноваційний розвиток кожного регіону та формування інтегрованого економічного простору держави загалом. Адже саме ідеї формування потужного інтелектуально-інноваційного потенціалу регіонів України та їх соціально-економічної інтегрованості мають стати передумовою та чинником подальшого становлення державності та посилення економічної конкурентоспроможності та самодостатності України.

Список використаних джерел

1. Вовканич С. Й. Аксиологічний підхід до оцінки духовно-інноваційного потенціалу регіональних суспільних систем / С. Й. Вовканич, Х. Р. Копистянська, С. О. Цапок // *Регіональна економіка*. – 2005. – №2(36). – С. 15-29.
2. Бідак В. Я. Когнітаріат як інноваційний суб'єкт регіональних суспільних систем (соціогуманістичні аспекти) / В. Я. Бідак, Х. Р. Копистянська, Л. С. Ноджак. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2006. – 120 с.
3. Статистичний щорічник України за 2011 рік. – К. : Державна служба статистики України, Август Трейд, 2012. – 558 с.
4. Клупт М. А. Демографія регіонів Землі / М. А. Клупт. – СПб : Питер, 2008. – 347 с.
5. Пресс-релиз ООН по данным статистики глобальной миграции (2013 г.). – Режим доступа : http://www.un.org/ru/ga/68/meetings/migration/pdf/internationalmigrantsworldwide_totals2013.pdf

6. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації : монографія / наук. ред. У. Я. Садова ; Ін-т регіон. досліджень НАН України. – Львів, 2011. – 528 с.
7. Концепція Державної міграційної політики України (Прийнята Указом Президента України від 30.05.2011 р. №622). – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>
8. Бідак В. Я. Соціальна діагностика територіальних міграційних систем / В. Я. Бідак, С. О. Цапок // Регіональна економіка. – 2013. – №1(67). – С. 114-122.
9. Бідак В. Я. Міграційні процеси в системі факторів інтеграційного вибору України / В. Я. Бідак // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Територіальні міграційні системи: теорія і практика [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; ред. кол.: В. С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 3 (101). – 540 с. – С. 141-152.

References

1. Vovkanych, S. Y., Kopystians'ka, K. R., & Tsapok, S.O. (2005). Aksiologichnyy pidkhyd do otsinky dukhovno-innovatsiynoho potentsialu rehional'nykh suspil'nykh system [Axiological approach to assessing the spiritual and innovation potential of regional public systems]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 36(2), 15-29. [in Ukrainian].
2. Bidak, V. Y., Kopystians'ka, K. R., & Nodzha, L. S. (2006). *Kognitariat yak innovatsiynyy sub"yekt rehional'nykh suspil'nykh system (sotsiohumanistychni aspekty) [Cognitariat as the innovative subject of regional social systems (sociohumanistic aspects)]*. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
3. State Statistics Service of Ukraine (2012). *Statystychnyy shchorichnyk Ukrainy za 2011 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2011]*. Kyiv: Avhust Treyd. [in Ukrainian].
4. Klupt, M. A. (2008). *Demografiya regionov Zemli [Demographics of the Earth regions]*. St Peterburg: Piter. [in Russian].
5. United Nations (2013). *Press-reliz OON po danyim statistiki global'noy migratsii [UN press release according to statistical data of global migration]*. Retrieved from http://www.un.org/ru/ga/68/meetings/migration/pdf/internationalmigrantsworldwide_totals2013.pdf [in Russian].
6. Sadova, U. Y. (Ed.). (2011). *Rehional'na mihratsiyna polityka ta mekhanizmy yiyi realizatsiyi [Regional Migration Policy and Mechanisms for its Implementation]*. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
7. President of Ukraine (2011). *Kontseptsiya Derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky Ukrainy [Conception of the State Migration Policy of Ukraine]* (Adopted on 2011, May 30 by Presidential Decree 622). – Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/622/2011> [in Ukrainian].
8. Bidak, V. Y., & Tsapok, S. O. (2013). *Sotsial'na diahnozyka terytorial'nykh mihratsiynnykh system [Social diagnosis of the territorial migration systems]*. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 67(1), 114-122. [in Ukrainian].
9. Bidak, V. Y. (2013). *Mihratsiynni protsesy v systemi faktoriv intehratsiynoho vyboru Ukrainy [Migration processes in the system of the factors of integration choice of Ukraine]*. In V. S. Kravtsiv (Ed.), *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]: Vol. 101(3). Terytorial'ni mihratsiynni systemy: teoriya i praktyka [Territorial migration systems: Theory and practice]* (pp. 141-152). Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

Bidak V. Y., Tsapok S. O., Ryndzak O. T. Social and demographic imperatives of research of social systems by Ukrainian scientists-regionalists.

The article deals with a retrospective review and highlighting of conceptual approaches and elaborations of Ukrainian scientists-regionalists that pertinent studies of sociodemographic imperatives of development and ensuring of functioning of public systems' employment potential of all their hierarchical levels, such as: regional social systems, territorial social systems, territorial migration systems. Its role in the development of the economy, civil society as well as the country's orientation on information and innovative development model is substantiated. It was established that the uniting factors of organization of social systems are the various forms and elements of interdependence of separate institutionally defined communitarian subjects of innovative activity, not only purely economic and management, but also ideological-conceptual, value-dispositional, motivational-

target. Their structuring is given by singling of regional features, different in modality, specific types of industrial activity, the rank of their complexity, the nature of corporate involvement, a place in the innovation cycle, adherence to certain regional institutions, financial and economic base, funds, trust programs, etc. Importance of innovation activities types for national and regional socio-economic development; motivating of innovation activities; social well-being of cognitariat and level of his creative fulfillment are investigated. Emphasized that social imperatives of innovation development of regional social systems should be implemented in complex combination, taking into account such their structural elements as economic, demographic (including – ethnic and structural), socio-humanistic, social-security, migration and so on. Emphasized that social innovation imperatives development of regional social systems should be implemented in complex combination, taking into account their structural elements such as economic, demographic (including - ethnic and structural), socio-humanistic, social protection, migration and so on. The different aspects of labor migration, the possibilities of migration losses bias in market conditions in the system of target-realizing factors of the integration progress of society are investigated. Emphasized on the necessity of achieving social standards, conditions of labor activity, dynamics of the main indicators of demographic reproduction, comparable with corresponding indicators of the economically developed countries. Analyzed the results of sociological researches on the definition of positive expectations and risks from economic integration of the country with a focusing of attention of experts in the field of migration and socio-economic protection of migrants with the conclusion that the pro-European movement seen as a sign of quality upgrading of national social systems, offering for them a civilization perspective.

Key words: socio-demographic imperatives, regional social systems, information and innovative model of development, migration processes.

Бідак В. Я., Цапок С. А., Риндзак О. Т. Социальные и демографические императивы исследования общественных систем украинскими учеными-регионалистами.

Представлен ретроспективный обзор и освещены концептуальные подходы и наработки украинских ученых-регионалистов, касающиеся исследования социально-демографических императивов развития и обеспечения функционирования трудового потенциала общественных систем, в частности таких как: региональные общественные системы, территориальные общественные системы, территориальные миграционные системы. Обоснована их роль в развитии экономики, гражданского общества, а также направленности страны на информационно-инновационную модель развития. Установлена значимость видов инновационной деятельности для общенационального и регионального общественно-экономического развития. Отмечено, что социальные императивы инновационного развития региональных общественных систем должны реализовываться в комплексном сочетании, учитывая такие подструктурные их элементы, как экономический, демографический, в частности этноструктурный, социогуманистический, социально-защитный, миграционный и др. С учетом результатов социологических исследований новейших миграционных процессов определены первоочередные факторы модернизации экономики, усиления экономической конкурентоспособности и самодостаточности Украины и ее регионов.

Ключевые слова: социально-демографические императивы, региональные общественные системы, информационно-инновационная модель развития, миграционные процессы.

Бідак Володимир Ярославович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: socdevel.ird@gmail.com)

Риндзак Ольга Тадеївна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, докторант відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: olichkar@yahoo.com).

Цапок Сергій Олексійович – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: socdevel.ird@gmail.com).

Надійшло 26.06.2014 р.